

ХРОНІКА

НАТАЛІЯ Білоус (Київ)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ З НАГОДИ 450-ЛІТТЯ ПІДПИСАННЯ ЛЮБЛІНСЬКОЇ УНІЇ «“РІВНІ ДО РІВНИХ, ВІЛЬНІ ДО ВІЛЬНИХ” : ЛЮБЛІНСЬКА УНІЯ 1569 р. В ІСТОРІЇ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ»

1 липня 1569 р. в Любліні сейм затвердив унійний акт, що проголошував об'єднання Польського королівства й Великого князівства Литовського та утворення нової федеративної держави – Речі Посполитої. Тоді на геополітичній мапі Європи постала країна, яка на довгі роки тісно пов'язала долі польського, литовського, білоруського, українського народів. Ця подія докорінно змінила політичну ситуацію в регіоні Центрально-Східної Європи аж до кінця XVIII ст.

1 липня 2019 р. минає 450 років із дня підписання унійного привілею. Згідно з рішенням Сейму Польщі поточний рік визнано роком Люблінської унії. У зв'язку з цим у різних містах цієї країни відбуваються різноманітні заходи, присвячені історичній події. Лідером за їх кількістю, природно, став Люблін – місто, де й відбулася ця вікопомна подія. Упродовж усього року тут тривають концерти, фестивалі, конференції, з'їзди, культурно-мистецькі акції. 13–15 травня у Центрі культури відбувся міжнародний Конгрес двох уній під гаслом Папи Римського Івана Павла II «Від Люблінської унії до Європейської унії», що проходив під патронатом президента міста Кшиштофа Жука й посольства Литовської Республіки в Польщі. 13 травня тривали дебати політиків і політологів на тему «Закордонна політика: чи Річ Посполита Двох Народів є обтяженням чи зобов'язанням?». Наступного дня в рамках форуму відбулася сесія за участю відомих істориків Литви (Зигмонтас Кяупа, Юрате Кяупене), Польщі (Ришард Щигел, Анджей Закшевський, Кшиштоф Петкевич, Марек Ференц), Великобританії (Роберт Фрост), Білорусі (Генадзь Саганович), України (Наталія Білоус), де обговорювалися спірні історіографічні проблеми і стереотипи, пов'язані з цією подією, наслідки та значення Люблінської унії для Великого князівства Литовського, українських воєводств та ін. 15 травня тривали засідання літераторів і митців, архітекторів та реставраторів, фахівців із питань сучасного самоврядування.

До відзначення ювілейної дати долучився Головний архів давніх актів у Варшаві, підготувавши експозицію відреставрованого оригіналу люблінського привілею, підписаного 1 липня 1569 р. (AGAD, zbiór dokumentów pergaminowych, sygn.5627).

Акт писаний польською мовою на пергаменті, що має розміри 72x45, містить відтиски 77 печаток учасників сейму на 47 шнурах. Документ перекладено литовською й англійською мовами та видано окремими брошурами з багатьма ілюстраціями.

Примітно, що цього року до відзначення ювілею Люблінської унії долучився Київ, де 24 травня відбулася перша в історії незалежної України наукова конференція, що тривала під девізом «Рівні до рівних, вільні до вільних: Люблінська унія 1569 р. в історії Центрально-Східної Європи». Організаторами заходу, який проходив у стінах Дипломатичної академії України ім. Г.Удовенка при МЗС, окрім цього закладу, виступили також Польський інститут у Києві, посольство Литовської Республіки в Україні, Інститут історії України НАНУ, представництво Польської академії наук в Україні, Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин.

На відкритті конференції були присутні польський і литовський послы, які виступили з промовами та привітаннями до її учасників. Зокрема представник Польщі *Бартош Ціхоцький* зазначив: «Люблінська унія є “бабусею” Європейського Союзу. Коли ми сьогодні говоримо про прагнення та важливість процесу європейської інтеграції, також для України, то дискусія про досвід, джерела виникнення та занепад Люблінської унії є дуже актуальною... Люблінська унія, яка була спільним цивілізаційним і реформаторським зусиллям народів, що входили до неї, нині відіграє ключову роль у дискусіях про повернення України до об'єднаної Європи. Така конференція дуже актуальна в певних незрозумілих для нас з українського боку адміністративних рішеннях щодо минулого. Ми хочемо показати, що історичний діалог не є тільки простором суперечок і розбіжностей; ми можемо співпрацювати в польсько-литовсько-українській групі та показати конструктивний підхід і роботу у цій сфері».

Із коротким привітанням до учасників конференції звернувся також посол Литви в Україні *Маріус Януконіс*, зазначивши, що затвердження Люблінської унії визначило розвиток регіону: «Це був прогрес, Велике князівство Литовське й Королівство Польське об'єднали свої політичні системи, оскільки потрібно було захищатися від зовнішніх загроз. Дехто порівнює Люблінську унію з Євросоюзом, і я гадаю, що це має сенс».

Привітання також виголосили заступник міністра закордонних справ України *Василь Боднар*, директор Дипломатичної академії України ім. Г.Удовенка при МЗС *Сергій Корсунський*, які підкреслили значущість цієї історичної події та важливість унійних процесів у сучасній Європі для майбутнього нашої країни. Директор Інституту історії України НАНУ академік *Валерій Смолій* у промові, зокрема, зазначив: «Своєю інтеграційною складовою унія 1569 р. спричинилася до оновлення всієї геостратегічної системи регіону. Переорієнтація річпосполитської зовнішньої політики створила реальну протидію на шляху загрозливих викликів, що походили зі Сходу, головне ж – на певний час відтермінувала гегемоністські плани московської деспотії [...]. Люблін 1569 р. назавжди закріпив європейську ментальну матрицю національного світогляду, що вже в реаліях ХХІ ст. виступило для українського суспільства переконливим аргументом на користь європейської та євроатлантичної інтеграції».

У київській конференції, окрім українських, узяли участь історики з Польщі, Білорусі, Литви, Великобританії, Німеччини. Модераторами виступили д-р іст. наук, проф. Віктор Горобець (Київ), д-р габіліт. Дорота Михалюк (Торунь) і д-р габіліт. Генрик Литвин (Варшава).

На пленарному засіданні першим виступив професор Абердинського університету *Роберт Фрост* із доповіддю «Значення Люблінської унії, учора та сьогодні», котрий звернув увагу на термінологію, яку вжито в документації Люблінського сейму, де було створено Річ Посполиту – республіка багатьох уній із Пруссією, Інфлянтами, Волинням, Київським князівством та ін., які приєднувалися не на підставі інкорпорації, а як “рівні до рівних, вільні до вільних”. Новостворена держава була по суті ренесансною республікою, а її творець – король Сигізмунд Август – ренесансним республіканцем».

Професор *Альфредас Бумблаускас* (Вільнюський університет) виголосив доповідь публіцистичного характеру «Чому для литовців Люблінська унія не є шедевром?», проаналізувавши історіографічні тенденції, спричинені не лише розвитком самої науки, а часто й політичними реаліями. Професор *Олександр Кравцевич* (Варшавський університет) у виступі «Білоруський погляд на Люблінську унію та її наслідки» акцентував увагу на негативному трактуванні події в білоруській історіографії та суспільстві, чому сприяла політика очільника цієї країни Олександра Лукашенка. Докторка іст. наук *Наталія Старченко* (Інститут української археографії та джерелознавства ім. Михайла Грушевського НАНУ) виголосила доповідь «Люблінська унія як ресурс формування концепту політичного народу руського», зазначивши, що люблінські привілеї, отримані українською шляхтою в результаті наполегливих зусиль, не лише окреслили рамки культурно-територіальної автономії Київського, Волинського і Брацлавського воеводств, а й послужили підвалинами творення власної ідентичності, фундаментом якої стало «свое» право і «своя» територія. На цьому ґрунті з'явилася ідея «руського народу як третього члена Речі Посполитої». Сформувавшись у шляхетському середовищі, пізніше вона постане як ідея Великого князівства Руського в Гадяцькому трактаті. Останньою на пленарному засіданні стала доповідь професора *Анджея Гіля* (Люблінський католицький університет) «Москва й Люблінська унія – політичний та військовий контексти». Автор висловив тезу про те, що «московський цар Іван Грозний був архітектором Люблінської унії», інакше кажучи, Лівонська війна та імперські зазіхання Москви на землі Великого князівства Литовського стали основною її причиною.

Друге засідання розпочалося з доповіді професора *Петра Кулаковського* (Національний університет «Острозька академія») «Між уніфікацією і партикуляризмом: українські воеводства Речі Посполитої (1569–1648 рр.)», в якій він заторкнув питання формування урядів та судової практики в новоприєднаних українських воеводствах, уніфікації судових приписів, функціонування II і III Литовських статутів у Київському, Брацлавському, Чернігівському воеводствах. Професор *Матіас Нієндорф* (Грайфсвальдський університет) у доповіді «Люблінська унія та III Литовський статут, або Мистецтво компромісу» продемонстрував тяглість конфлікту між творцями унії, коронярами й литвинами, останнім сплеском якого стало прийняття у Великому князівстві Литовському окремого права. Утім, це був практично останній епізод протистояння. Докторка наук *Генцете Кіркене* (Вільнюський університет) у доповіді «Роль литовських перемовників у Люблінській унії» висвітлила роль магнатів Радзивіллів і Ходкевичів під час сейму 1569 р. та їх реакцію на унійний процес. Д-р габіліт. *Генрик Литвин* (Міністерство закордонних справ Республіки Польща) у своїй доповіді «Гаврило Бокій – лідер волинської шляхти під час сейму унії 1569 р.» проаналізував позицію волинян та особливу роль очільника шляхетської партії. Він зауважив, що представники шляхти

присягли на вірність королю й Короні раніше за князів, що, без сумніву, засвідчує їх самостійність і ставить під сумнів тезу про тотальне князівське домінування на час Люблінського сейму. Цікаве спостереження було висловлене про те, на яку територію претендувала волинська шляхта, себто в яких кордонах вона мислила проживання окремого «руського» народу, чиї представники заявляли про свою паритетність зі «шляхетським народом» Корони Польської. Доповідач висловив гіпотезу, що ці терени мали відповідати Галицько-Волинському князівству. Також наголосив, що не лише коронні представники на Люблінському сеймі не бачили початково суб'єктності руських земель, а й литвини жодним чином не бажали утворення Речі Посполитої Трьох Народів. Д-р іст. наук *Дмитро Вирський* (Інститут історії України НАНУ) у своїй доповіді «Структура українського раннього модерну: Люблінська унія, шляхетська “модернізаційна революція” та її наслідки» зосередився на цивілізаційних процесах ранньомодерних революцій та їх впливу на соціуми. Він запропонував ідею довгого тривання раннього нового часу.

Трете заключне засідання відкрив д-р наук *Домінік Шульц* (Інститут історії ім. Т.Мантейфеля Польської академії наук), виголосивши доповідь «Чи 1569 р. переосмислено постанови Мельницької унії 1501 р.?». Автор спробував відповісти на сформульоване ним питання, провівши історичні паралелі між двома уніями. Професорка *Карін Фрідріх* (Абердинський університет) у доповіді «Люблінська унія з перспективи Королівської Пруссії» ще раз звернула увагу на той факт, що Люблінський сейм був майданчиком не лише унії між Короною й Литвою, а й інших уній. Запропонована перспектива може бути продуктивною для дослідження входження українських воеводств до Корони. Докторка габліт. *Дорота Михалюк* (Торунський університет ім. М.Коперника) в доповіді «Еволюція оцінки Люблінської унії та її наслідків у польській історіографії XIX – початку XX ст.» охарактеризувала погляди й оцінки цієї історичної події відомими польськими істориками, представниками неоромантичної історіографії. Кандидатка іст. наук *Наталія Білоус* (Інститут історії України НАНУ) виступила з доповіддю «Люблінська унія в українській історіографії XIX–XXI ст. (еволюція концепцій і поглядів)», наголосивши на змінах, що сталися у вітчизняному історіографічному дискурсі щодо Люблінської унії. Авторка зробила висновок про те, що як польській, так і українській історіографії у цілому притаманна строкатість думок та суджень в оцінюванні події. Сучасна українська історіографія змогла подолати тягар застарілих історіографічних і світоглядних штампів, чому сприяють нові політичні реалії, нова інтелектуальна атмосфера, що утверджуються впродовж останніх десятиліть на пострадянському просторі.

Після кожної сесії відбувалися плідні змістовні обговорення, а наприкінці – підсумкова дискусія. Під час заключної частини конференції професор *Матіас Ніендорф* висловив мотивуючу тезу для всіх істориків, що займаються Великим князівством Литовським і Річчю Посполитою: ми не можемо вибирати собі історіографію, з якої виростаємо, однак ми можемо стати батьками нової історіографії; від нашого покоління істориків залежить, яким буде погляд на минуле наших наступників.